

אמר רבי זירא אמר רב: מאי דכתיב: "כל ימי עני רעים" —

רבי ינאי אומר: "כל ימי עני רעים" — זה אסתניס [אדם מעונג ומפונק⁽⁵⁴⁷⁾].

אלו בעלי תלמוד, שלימוד התלמוד קשה מרוב קושיות וסוגיות שיש בו.

"וטוב לב משתה תמיד" — זה שדעתו יפה [בלשון סגי נהור, ההיפך מאיסטניס].

"וטוב לב משתה תמיד" — אלו בעלי משנה⁽⁵⁴⁶⁾, שנוחה ללמוד.

רבי יוחנן אומר: "כל ימי עני רעים" — זה רחמני.

"וטוב לב משתה תמיד" — זה אכזרי.

רבא אמר איפכא. ש"כל ימי עני רעים" — אלו בעלי משנה. "וטוב לב משתה תמיד" — אלו בעלי גמרא. וכפי שיבואר להלן.

רבי יהושע בן לוי אומר: "כל ימי עני רעים" — זה שדעתו קצרה. שנותן אל ליבו את כל דאגות חבריו, ודואג על כל מה שעתיד לבוא עליו⁽⁵⁴⁸⁾.

והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא: מאי דכתיב: "מסיע אבנים יעצב בהם" —

"וטוב לב משתה תמיד" — זה שדעתו רחבה, שאינו שם כל כך את הדאגות אל ליבו.

אלו בעלי משנה. כי הלומד משנה, שונה — ואינו יודע מה הוא אומר, שהרי אין מורין הלכה מתוך המשנה.

ואמר רבי יהושע בן לוי: כתוב: "כל ימי עני רעים". ויש לתמוה: והאיכא שבתות וימים טובים, שאף עני מרוד אוכל בהם מעדנים!⁽⁵⁴⁹⁾

"ובוקע עצים יסכן כם" [יתחמם בהם] —

אלא, הטעם שאף שבתות וימים טובים שלו רעים — היינו כדברי שמואל.

אלו בעלי תלמוד, שנהנים מיגיעם. שעל ידי כך יודעים להורות איסור והיתר.

דאמר שמואל: שינוי וסת [רגילות], שאוכל יותר ממה שהוא רגיל — תחלת חולי מעיים הוא. ששינוי זה גורם לו לחלות במעיו.

רבי חנינא אומר: "כל ימי עני רעים" — זה מי שיש לו אשה רעה.

"וטוב לב משתה תמיד" — זה שיש לו אשה טובה.

מקבלת כל דבר לראות. דבר מאוס קורין לו אסתניס.

546. הוה קשיא ליה, מאי "וטוב לב משתה תמיד", וכי תמיד יש לו משתה? ועל זה פירשו דהיינו בעלי משנה וגמרא, ורבי חנינא אמר שזהו שיש לו אשה טובה, שכל אלו ישנם תמיד, בכל יום.

548. עוד פירש רש"י, ש"דעתו קצרה" היינו רגזן.

549. כך פירש רש"י. וכתב היעב"ץ שהוא דוחק, כי מאין לו לעני מעדנים. והוא דלא כדר"ע

547. כך פירש רש"י במס' ברכות [טז ב]. והערוך כתב: "אדם שיש לו נפש רעה, ואינה

ולכן גם שבתותיו של העני רעים, כי זה שהוא אוכל מעדנים, שאינו מורגל בהם בימות החול, גורם לו חולי מעיים.

תנו רבנן: הקורא פסוק של שיר השירים, ועושה אותו כמין זמר⁽⁵⁵⁰⁾, דהיינו, שאינו קורא את הפסוק לפי הטעמים, אלא בנגינה אחרת. ואף שעיקרו שיר הוא, אסור לעשותו כמין שיר⁽⁵⁵¹⁾.

וכן הקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו, דהיינו, שעושה משתה של חול, וקורא פסוקים בקול רם, לשחוק בהם עם בני המשתה —

מביא רעה לעולם. [אבל אם אומר ביום טוב פסוקים על הכוס, מעניינו של יום, מביא טובה לעולם].

והטעם, **מפני שהתורה חוגרת שק⁽⁵⁵²⁾, ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא, ואומרת**

לפניו: רבונו של עולם! עשאוני בניך ככנור, שמנגנין בו לצים!⁽⁵⁵³⁾

אמר לה הקדוש ברוך הוא לתורה: בתי, בשעה שישראל אוכלין ושותין — במה יתעסקו?⁽⁵⁵⁴⁾

אמרה לפניו: רבונו של עולם! אם בעלי מקרא הן — יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים.

אם בעלי משנה הן — יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות.

ואם בעלי תלמוד הן — יעסקו בהלכות. ילמדו בהלכות פסח בחג הפסח, בהלכות עצרת בעצרת, ובהלכות חג בחג.

העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן חנניא: כל הקורא פסוק בזמנו, דהיינו, כפי שאמרנו לעיל, שקורא ולומד

שומר "עשה שבתך חול".

ופירש, משום שבחול העני יגע ורץ אחר פרנסה, ובשבת הוא שקט ונח מיגיעתו. וזהו השינוי שקשה לו.

550. נקט שיר השירים, כי היות והספר נקרא כך, ומדבר במשל ומליצה, יחשוב המשורר לעשותו כמין זמר ושיר בעלמא. מהרש"א.

ובעיון יעקב כתב, שאפשר שנקט שיר השירים, משום שאיכא למאן דאמר שלא נאמר ברוח הקדש.

551. כתב ביד רמה, דהיינו אם עושה כן דרך שחוק. אבל אם מתכוין לשבח את הקב"ה דרך ניגון — שפיר דמי. וסיים: ומילתא צריכא עיונא. ועיי' במגן אברהם [סי' תק"ס סק"י] שמשמע מדבריו שאם משורר לשבח לקב"ה —

מותר.

552. דברים הללו דרך משל הם. לפי שהתורה אינה דבר שיש בו חיות ולא דעת. אלא הקב"ה עצמו רב ריבה של התורה, ומחשב כאלו היא חוגרת שק. ועוד יש לומר, שמדת הדין אומרת לפני הקב"ה כך, ותובעת עלבונה של תורה.

553. כתב בעץ יוסף: "ולכן לא יפה עושים האנשים שמתאספים יחד לשמוע חזן או משורר בבתיים, ולפעמים להנעים הנגינה משורר איזה מזמור או פיוט. ובפרט אם שותים אז ביין, עליהם נאמר בשיר לא ישתו יין. ולפעמים בא מרעה אל רעה, לשורר מענייני תפילה, ומוציא שם שמים לבטלה חס ושלום".

554. כלומר, מה יעשו כדי שתהא סעודתם

תנו רבנן: סכין וממשמשיין בבני מעיים של חולה בשבת, ואין בכך משום רפואה, משום שהוקשה סיכה לשתייה, והרי זה מותר כשתייה.

וכן לוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת כדי שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה.

וכן מעבירין כלי על גב העין הכואבת בשבת, שכן הדרך, להניח כלי מתכת על עין חולה, כדי לקררה (559).

אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה ששנינו שמעבירין כלי על גב העין, במה דברים אמורים — בכלי הניטל בשבת, כגון מפתח סכין וטבעת. אבל בכלי שאינו ניטל, דהיינו, כלי מוקצה — אסור.

ואין שואלין בדבר שדים בשבת. שכן הדרך כשמאבדין דבר, ששואלין במעשה שדים, והם מגידים להם. ואסור לעשות כן בשבת, משום "ממצוא חפצך".

רבי יוסי אומר: אף בחול אסור לשאול בשדים, משום סכנה — וכדלהלן.

פסוקים ועניינים של פסח בפסח וכיוצא בזה (555) — מביא טובה לעולם. שנאמר: "ודבר בעתו מה טוב".

שנינו במשנתנו: והלוחש על המכה וכו'.

אמר רבי יוחנן: מה ששנינו שהלוחש על המכה אין לו חלק לעולם הבא, היינו דווקא בלוחש על המכה ורוקק בה, שכן דרך המלחשים, לרקק לפני הלחש. והעושה כן אין לו חלק לעולם הבא, לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה (556).

איתמר, רב אמר: אפילו אם רוקק, ולוחש את הפסוק "נגע צרעת כי תהיה באדם והוא אל הכהן" לשם רפואה (557), אף שאין בכך הזכרת שם שמים על הרקיקה, אין לו חלק לעולם הבא (558).

רבי הנינא אמר: אפילו אם רוקק ולוחש את הפסוק "ויקרא אל משה", שאין בו שם שמים, ואף אינו מזכירו לשם רפואה, אלא סבור הוא להנצל בזכות דברי תורה שהוא מזכיר, אסור ללוחשו.

557. אף שהוא סימן רע למכה. יד רמה.

558. כתב המהרש"א, דהטעם שאסור להתרפאות בדברי תורה ממכה וחולי שכבר חלה, לפי שעושה את התורה כשאר דברים שבעולם שמרפאים החולה. ואין הדבר כן, כי התורה יש בה מעלה יתירה, שבקיומה ולימודה היא מגינה על האדם שלא יבוא כלל לידי חולי ומכה. והיינו דמייתי קרא "לא אשים עליך", לפי שהיא מגינה.

559. עוד כתב רש"י, דהיינו כפי שעושים לאדם שחושש בעינו, שמקיפין את עינו בטבעת.

כסעודת מצוה, ולא סעודת רשות. עיון יעקב.

555. כך פירשו רש"י והנמו"י. וביד רמה כתב, שהוא עסוק בו לקרותו, כאדם הקורא בתורה. או שצריך להביא ממנו ראייה למקום אחר, או למעשה שבא לידו.

556. כתב רש"י: "ויש לחשים שדרכן לרקק אחריהם, ואומר אותן בלשון לע"ז, ומזכירין להם שם בלשון לע"ז. ואמר לי רבי דמותר. דאין אסור אלא לוחש אחר הרקיקה, דנראה שמזכיר השם על הרקיקה. ועוד, לא נאסר אלא בלשון הקודש. אבל בלעז — לא.

שמון שבבלי, ואין לוחשין על שמן שביד, משום שאינו מועיל.

לפיכך סכין משמן שביד, כי אין לחוש שנעשה בו מעשה שדים, ואין בו סכנה.

ואין סכין משמן שבבלי, מחשש מעשה שדים.

רב יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע לחווא אושפיזא.

אייתי ליה מישחא במנא.

שף [סך שמן על פניו] — נפקן ליה צימחי באפיה [יצאו לו אבעבעות בפניו], מחמת כשפים.

נפק [יצא רב יצחק בר שמואל] לשוק.

חזיתיה היא איתתא [ראתה אותו אשה אחת], אמרה: זיקא דחמת [רוח של שד ששמו חמת] קא חזינא הכא [אני רואה כאן] על פניך.

עברא ליה מלתא ואיתסי [עשתה בו אותה אשה דבר — ונתרפא].

אמר ליה רבי אבא לרבה בר מרי: כתיב: "בל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך, כי אני ה' רפאך". וכי מאחר שלא שם הקדוש ברוך הוא מחלה בישראל — רפואה למה? לשם מה צריך רפואה?

אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: מקרא זה

אמר רב הונא: הלכה ברבי יוסי, שאף בחול אסור.

ואף רבי יוסי לא אמרה [שאסור אף בחול] — אלא משום סכנה.

כי הא דרב יצחק בר יוסף דהיה שואל בשדים, וביקש השד להזיקו⁽⁵⁶⁰⁾, ונעשה לו נס, ואיבלע בארזא [נבלע בארז], ולאחר מכן שוב אתעביד ליה ניסא [נעשה לו נס], פקע ארזא ופלטיה [פקע הארז, ופלטו החוצה].

תנו רבנן: סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת, ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

היכי עביד?

רבי חמא ברבי חנינא אמר: משנה מהדרך שרגיל בחול. שבחול רגילים למשמש ואחר כך לסוך, ולכן בשבת משנה את הסדר, וסך — ואחר כך ממשמש.

רבי יוחנן אמר: סך וממשמש בבת אחת.

תנו רבנן: שרי⁽⁵⁶¹⁾ שמן [מעשה שדים ששואלין על ידי שמן], ושרי ביצים [מעשה שדים ששואלין על ידי שפופרת של ביצה] — מותרין לשאול בהן.

אלא שנמנעו מלשאול בהן — מפני שמכובזין בתשובותיהם⁽⁵⁶²⁾.

דרך העושים מעשה שדים, שלוחשין על

561. הרש"ש כתב, שאולי צריך לגרוס "שרי".

562. כך היא הגירסא לפנינו, וכך גרס רש"י. והריב"ש [בתשובה צב] כתב בשם הרמב"ן

560. והיינו משום שפעמים שמכריח את השד לומר דבר שאינו רוצה, והוא כועס עליו ורוצה להרגו. יד רמה.

מעצמו נדרש. שנאמר בתחילת הפסוק: "ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך". והיינו, אם תשמע לקול ה' — לא אשים עליך מחלה. ואם לא תשמע לקול ה' — אשים עליך מחלה. וזה מה שנאמר בסוף הפסוק, שאף על פי כן, אף שאשים עליך מחלה — "כי אני ה' רפאך", תהיה לך רפואה (563).

אמר רבה בר בר חנה: כשחלה רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקר.

אמר להן: חמה עזה יש בעולם [על עצמו אמר, שכעס עליו הקדוש ברוך הוא, והכביד חליו] (564).

התחילו הן, התלמידים, בוכין, ורבי עקיבא משחק [צוחק].

אמרו לו: למה אתה משחק?

אמר להן: וכי מפני מה אתם בוכים?

אמרו לו: אפשר ספר תורה [כינו כך את רבי

אליעזר רבם] שרוי בצער, ולא נבכה?

אמר להן: לכך אני משחק. כל זמן שאני רואה את רבי שאין יינו מחמיץ, ואין פשתנו לוקה, ואין שמנו מבאיש, ואין דובשנו מדביש [מתקלקל ונעשה צלול מחמת חמימות], כלומר, שהיתה הצלחה בכל מעשיו, אמרתי: שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו [כל שכרו] בחייו.

ועכשיו שאני רואה את רבי בצער — אני שמח, כי זו ראייה שלא קיבל את כל שכרו בעולם הזה, אלא שכרו שמור לו לעולם הבא.

אמר לו רבי אליעזר לרבי עקיבא: עקיבא! היאך אתה אומר שאני סובל מחמת עוונותי? כלום היסרתני מן התורה כולה?

אמר לו רבי עקיבא: לימדתנו רבינו: "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (565).

תנו רבנן: כשחלה רבי אליעזר, נכנסו

564. כי לשיטתו, שסבר שלא חטא כלל, הרי ודאי מת בעוון הדור, כי מפני הרעה נאסף צדיק. ולכן התחילו בוכים. אבל רבי עקיבא לשיטתו, שאמר בסמוך "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", לכן היה משחק. עיון יעקב. ועיי' בריא"ף.

והמהרש"א כתב, שיש לפרש שמה שאמר "חמה עזה יש בעולם" לא על עצמו אמר, אלא עליהם. כדאיתא במס' סנהדרין [סח א], שאמר להם: תמהני אם ימותו מיתת עצמן [אלא יהרגו על ידי המלכות].

565. במס' שבת [נה ב] איתא: "ארבעה מתו בעטיו של נחש". דהיינו, שלא מתו מחמת

בתשובה, שהגירסא הנכונה היא "מותרין לשאול בהן מפני שמכזבין". והיינו, שאין להם השבעה, ואינם בכלל כישוף כלל, שהם משחקים בבני אדם, ומכזבים בהם ללעוג. עיי"ש באורך.

563. והיינו אם תעשו תשובה. כפי שתרגם יונתן: "ואם תעברון על פתגמי משתלחין עליך. ואם תתובון אעדינן, ארום אנה ה' מסאך".

ובעץ יוסף כתב, דהיינו שאין אותה מכה מכת נקמה, אלא כדי שתהיה לך כפרה, ושתחזור בתשובה. שעל ידי המכה עצמה — תהיה לך רפואת נפש. והיינו "כי אני ה' רפאך" — על ידי המכות. עיי"ש.

ארבעה זקנים לבקרו. ואלו הם: רבי טרפון, ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא.

נענה רבי טרפון ואמר לרבי אליעזר: טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים. שטיפה של גשמים — בעולם הזה. ורבי, בעולם הזה — ובעולם הבא (566).

נענה רבי יהושע ואמר: טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה. שגלגל חמה — בעולם הזה [אבל לעתיד לבוא המאורות מתחדשין]. ורבי, בעולם הזה — ובעולם הבא.

נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר: טוב אתה לישראל יותר מאב ואם. שאב ואם — בעולם הזה. ורבי, בעולם הזה — ובעולם הבא (567).

נענה רבי עקיבא ואמר: חביבין יסורין, שמכפרין הם על העוונות.

אמר להם רבי אליעזר לתלמידיו: סמכוני, ואשמעה דברי עקיבא תלמידי, שאמר חביבין יסורין.

אמר לו רבי עקיבא: עקיבא, זו, דבר זה, שחביבין יסורין, מנין לך?

אמר: מקרא אני דורש: "בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו, וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים וגו', ויעש הרע בעיני ה'".

וכתיב: "גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה". והיינו, שתלמידי חזקיה כתבו את ספר משלי. מוכח שהיה חזקיה מלמד את כולן.

וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה, ולמנשה בנו לא לימד תורה? (568)

בודאי שאכן לימד גם את מנשה בנו תורה!

אלא: מכל טורח שטרח בו, ומכל עמל שעמל בו ללמדו תורה, לא העלהו למוטב — אלא יסורין.

שנאמר: "יודבר ה' אל מנשה ואל עמו — ולא הקשיבו, ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור, וילכדו את מנשה בחיבים, ויאסרוהו בנחשתים, ויוליכחו בבלה".

וכתיב: "וכהצר לו [כשהיה צר לו, למנשה] חלה את פני ה' אלהיו, ויבנע מאד מלפני אלהי אבותיו, ויתפלל אליו, ויעתר לו, וישמע תחנתו, וישיבהו ירושלים למלכותו,

עליהם אף לעולם הבא. עיי"ש עוד.

567. והיינו, שהלכו לשיטתם, שלא חטא כלל, אלא מפני הרעה נאסף צדיק, ולכן אמרו לו שטוב הוא לישראל להגן עליהם. ורבי עקיבא לשיטתו, שהיסורין באו עליו לכפרת חטאו, לכן אמר לו: חביבין יסורין.

568. שהרי עיקר חטאו היה, שגילה פנים בתורה שלא כהלכה. ואם היה לומד היטב, לא היה

חטאם, אלא בגלל הקללה שנתקלל האדם על ידי מעשה הנחש. והקשו התוס' מהמקרא שהובא כאן, שאין צדיק שלא יחטא! וכתבו, שהמקרא מדבר ברוב בני האדם. אבל אכן יש מיעוט צדיקים שאינם חוטאים כלל.

566. כתב הרי"ף, דהיינו למאי דאמרינן שיומא דמיטרא כיומא דדינא, ואף על פי כן מועילים גשמים לישראל, והם אינם אלא לעולם הזה. ויסורין של רבי מכפרים על ישראל ומגינים